

DOI: 10.31861/pytlit2019.99.091

УДК 821.112.2-31.09:82-051"196/198"]:17.024

**РОЛЬ ПИСЬМЕННИЦЬКИХ ПОКОЛІНЬ
У ГЕНЕРАЦІЙНОМУ РОМАНІ
(„ЛИСТИ ПАВЛА” М. МАРОН І „НЕБЕСНЕ ТІЛО” Т. ДЮКЕРС)**

Ольга Олегівна Гречешнюк

orcid.org/0000-0002-5092-0097

hrecheshnyukolya@i.ua

Аспірантка

Кафедра світової літератури

Львівський національний університет імені Івана Франка

Вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна

Анотація. Висвітлено роль письменницьких поколінь у генераційному романі, а саме покоління 68-го та 89-го років. Покликаючись на сучасні літературознавчі праці вчених (А. Ассманн, Д. Чугунова, Н. Леонгард, Х. Кеніга та ін.), досліджено, що належність німецькомовних письменників до різних поколінь проявляється у відмінних поглядах на пережите, зокрема на Другу світову війну та націонал-соціалістичне минуле Німеччини. Кожна з цих генерацій по-своєму усвідомлює виклик історії та прагне переосмислити найсумніші її сторінки, опираючись на власний досвід та переконання. На основі аналізу генераційних романів М. Марон (нар. 1941 р.) „Листи Павла” та Т. Дюкерс (нар. 1968 р.) „Небесні тіла” виявлено, що письменниці належать до різних генерацій, проте в обидві задаються питаннями пам’яті поколінь, відповідальності та вини німецького народу в скоєних злочинах під час Другої світової війни, ставлячи при цьому різні акценти. Застосовано культурно-історичний та порівняльний методи, важливе місце відведено біографічному аналізу.

Ключові слова: Моніка Марон, „Листи Павла”, Таня Дюкерс, „Небесні тіла”, покоління, генерація, пам’ять, генераційний роман, жанр.

Наприкінці ХХ ст. падіння Берлінського муру та об'єднання Німеччини знаменувало кардинальні зміни політичних та ідеологічних пріоритетів у країні. Панівний настрій ментальної єдності, цілісності та демократичного майбутнього поглиблює інтерес до пошуків та ствердження національної ідентичності німців, які певний час жили у двох різних таборах Заходу та Сходу. Тому лише в 90-х роках минулого століття на історичній арені з'являється загальновідоме гасло „Ми – один народ” („*Wir sind ein Volk*”), що спровокувало чергову хвилю досліджень та роздумів про трагічні події минулого століття та роль поколінь у цьому процесі. Попри те, що це була одна країна, люди внаслідок політичних і соціально-економічних умов розвитку сприймали світ по-різному. Скажімо, в одній зі своїх статей літературознавець Д. Чугунов наводить цікаву думку французької журналістки Б. Пацольд: „Повинна визнати...., що в одному і тому ж місті я натрапила на існування двох різних світів. Один не знав іншого. Теми та інтереси кардинально різнилися...” [7, с. 5]. Така ж ситуація панувала й у літературному середовищі. У своєму дисертаційному дослідженні науковець Д. Чугунов чітко вказує на те, як змінюється вектор розвитку німецької „новітньої” літератури. А саме говорить про народження нової *Nach-Nachkriegsliteratur* (після повоєнної літератури), яка нібито продовжує повоєнну літературу, але розвивається окремо від неї. Власне з цього моменту в художній літературі починається просування теми „німецького минулого”, яке традиційно охоплювало період панування нацистського режиму в країні.

Унаслідок такої політичної та культурної віддаленості західних та східних німців один від одного, формуються різні соціально-політичні та літературні смаки. Про ці процеси розмірковує східнонімецька письменниця К. Вольф у своєму оповіданні „Що залишається?” („*Was bleibt?*”, 1990), де йдеться про наслідки переслідування письменниці службою Штазі (нім. *Stasi*), а також наводяться роздуми про те, як винайти нову мову, щоб вислизнути з цього надмірно контролюючого суспільства. Оповідання опубліковано в 1990, проте написане було в 1976. Саме цей факт спровокував велику хвилю обурення в інтелектуальній спільноті ФРН, оскільки письменниці закидали, що їй забракло

мужності для відкритого спротиву. Натомість у східній частині країни ці роздуми символізували падіння ідолів минулого. Або, наприклад, скандальний випуск журналу „Spiegel”, на обкладинці якого М. Райх-Раніцький розриває навпіл, у буквальному значенні, книгу Г. Граса „Широке поле” („*Ein weites Feld*”, 1995), не викликала жодних бурхливих емоцій у читачів НДР.

Варто також зазначити, що із закінченням у 90-х рр. „холодної війни”, що сприяло деполітизації та деідеологізації літератури, збільшується кількість різновікових письменників. Так, продовжують свою літературну діяльність Г. Грас, К. Вольф, М. Марон, М. Вальзер, У. Пленцдорф та інші, чії літературні вподобання сформувалися майже півстоліття тому. Водночас про себе заявляє ціла плеяда молодих авторів, які починають розкривати нові теми та нові проблеми (К. Крахт, І. Шульце, Т. Дюккерс, Т. Бруссіг та ін.).

Поколіннева різниця письменників проявляється у різних поглядах на пережите та на проблеми сьогодення, які вони порушують у своїх творах. Кожна із цих генерацій усвідомлює по-своєму виклик історії та прагне переосмислити найсумніші її сторінки, опираючись на власний досвід та переконання. Це пояснюється тим, що у кожній генерації формується особиста пам'ять, яка залежить від власного досвіду та переживань (А. Ассманн, К. Маннгейм, Г. Буде, Е. Агаці). Кожне нове покоління має власне бачення минулого. Отже, динаміка пам'яті суспільства визначається зміною генерацій [2, с. 16].

Існує кілька теоретичних досліджень стосовно трактування та пояснення процесу зміни поколінь та його значення в історичному контексті. Так, науковець А. Ассманн у часовому відрізку з 1940 до 1978 року виокремлює 5 генерацій, основою послужили війни початку ХХ ст. та їхні наслідки: покоління Першої світової війни, покоління Другої світової війни, покоління 45-го року, або ж „скептичне покоління”, міжвоєнне покоління, покоління 68-го року та покоління 78-го року, яке не має жодного стосунку до війни, хоча зазнало її неабиякого впливу [8, с. 59]. Й. Русен та Ф. Єгер у своєму науковому трактаті виокремлюють лише три покоління, які відповідають 1945-му, 1968-му та 1989-му рокам, взявши Другу світову війну за початкову точку відліку [13, с. 406]. На цю теорію

ми й опираємось у даному дослідженні щодо ролі письменницьких поколінь у німецькомовному літературному процесі. Так, окремої уваги заслуговує постать представниці покоління 68-го Моніки Марон (нар. 1941 р.), яка, попри своє західнонімецьке походження, практично усе життя прожила у східній частині країни – Німецькій Демократичній Республіці (НДР). Взявши прізвище свого вітчима – міністра закордонних справ НДР – Карла Марона, довгий час Моніка працювала журналісткою. І лише в кінці 70-х рр. починає позиціонувати себе як вільна письменниця. Наступне покоління 89-го року представляє Таня Дюкерс (нар. 1968 р.) – яскрава представниця „покоління внуків”. Незважаючи на своє західнонімецьке походження, вона завжди позиціонувала себе як письменниця єдиної Німеччини.

Беручи до уваги неоднорідний німецькомовний простір, слід наголосити, що зміна поколінь відіграє важливу роль у відновленні суспільної пам'яті, особливо коли йдеться про стосунок до націонал-соціалізму. Вчений Х. Кеніг зауважує:

Відбувається ... зміна форм уявлення та ставлення до націонал-соціалістичного минулого. По суті, мова йде тільки про символічну дію, про норми комунікації і про естетичну репрезентацію в той час, коли вже не так часто висуваються невимушені висновки про націонал-соціалістичне минуле [5, с. 39].

Проте така віддаленість від минулого призводить до появи нового літературного феномену – „потреби у погляді назад”, коли до уваги береться кожне покоління. Власне дослідження з цього приводу демонструє науковиця Н. Леонгард, а саме проводить опитування представників трьох поколінь (учасників, їхніх дітей та внуків) стосовно наслідків Другої світової війни та націонал-соціалізму. Результати цієї праці показують, що „зі зміною поколінь зв'язок між політичною свідомістю та позицією сімейної історії щодо націонал-соціалізму стає не таким міцним” [15, с. 85]. Відповідно до цього, можна зазначити, що процес „подолання минулого” поступово набуває реальних рис, оскільки родинна історія та історія національна розглядаються окремо, проте в одному контексті. В одному з інтерв'ю письменниця Т. Дюкерс чітко наголосила на тому, що не існує більше західної та східної Німеччини. І хоча

Берлінська стіна, як результат повоєнної політики НДР, розділяла колись країну навпіл, сьогодні німці – це єдиний народ. А на долю її покоління – покоління внуків – випало найважче завдання: розібратись у минулому своєї країни, дати відповіді на деякі запитання та заповнити прогалини у пам'яті німецькомовного населення. Таня багато років активно займається питанням проблеми переборення минулого у житті Німеччини і неодноразово зазначає: „Я вважаю, що моє покоління обов'язково мусить зробити щось для подолання минулого.... І воно – перше, яке відкрито наважується порушити цю тему” [18]. Йдеться про те, що вже немає жодних табуєваних тем, як це було одразу після війни й тиску суспільства, як це було в 60–70-х роках, а тому можна відверто висловлювати свою точку зору.

Цікаву думку щодо осмислення минулого висунув науковець П. Нольте. Він стверджував, що те, що робили нацисти в Німеччині, в інших країнах, застосовувалося ще в 1930–40-х роках, зокрема: виселення народів, концентраційні табори, ліквідація цілих „груп” людей, расовий геноцид. Учений задався питанням, чому пережите іншими народами залишається просто минулим, тоді як німецьке минуле постійно втягується в сьогодення, хоча в сучасній Німеччині вже немає нічого гітлерівського. У дійсно демократичній державі не може бути „заборонених” тем для обговорення. Тому, на думку П. Нольте, лише відкрита дискусія дозволить німецькому народові усвідомити своє минуле [14, с. 20].

Варто звернути увагу й на те, що представники літературної інтелігенції, які належали до різних таборів західної (Т. Дюкерс) та східної (М. Марон) Німеччини, висловлювали свої погляди на одні й ті ж питання по-різному, що після об'єднання країни стало дуже помітним. Процес формування єдиного німецького літературного осередку затягнувся на декілька років. Лише наприкінці 90-х років можна було спостерігати зацікавлення представників ФРН письменницькими здобутками зі східної Німеччини. Оскільки літературні діячі колишньої НДР відрізнялись від своїх колег тематичною спрямованістю творів, яка, завперш, була зумовлена політикою соцреалізму, інтерес до їхньої діяльності постійно зростав. Проте не всі письменники піддалися впливу політизації літератури і прагнули вийти за рамки дозволеного. Так, для

творчості М. Марон характерні критичні висловлювання на адресу НДР. Письменниця, різка у своїх судженнях, порушувала широке коло тем: захист навколишнього середовища „Летючий попіл” („*Flugasche*”, 1981), непорозуміння між людьми та розірвання стосунків „Непорозуміння” („*Das Missverständnis*”, 1982), критика ідеологічної системи „Перебіжчиця” („*Die Überläuferin*”, 1986).

Очевидним було те, що за критику тогочасної німецької політичної системи НДР багато представників літературного кола країни поплали своєю свободою та громадянством (наприклад, В. Бірманн, Ю. Бекер, С. Кірш). Тому таке явище, як дисидентство, було доволі популярним у східній Німеччині, чого не можна сказати про ФРН. Проблема політизації літератури давно втратила актуальність, натомість центральними темами літературних творів стали проблеми суспільства, самореалізації та самоідентифікації людини в сучасному світі (наприклад, Т. Дюкерс „Ігрова зона” („*Spielzone*”, 1999), „Кафе Бразилія” („*Cafe Brazil*”, 2001)).

Незважаючи на це, наприкінці 90-х років минулого століття саме літературні представники колишньої НДР відіграли важливу роль у формуванні оновленого літературного процесу. Виявилось, що письменники східної Німеччини не тільки по-інакшому бачать світ, – їм властивий зовсім інший підхід до процесу літературної творчості. На відміну від своїх західних колег, які занадто захопились постмодернізмом, вони дотримувалися традиційної манери письма, зберігаючи при цьому особливе сприйняття історії та розуміння людської долі. Єдине, що об'єднувало всіх письменників – це спільне бажання заглибитись у власну історію та перебороти травми минулого століття завдяки письму й літературі. Так, М. Марон та Т. Дюкерс у генераційних романах на прикладах власних сімейних історій зачіпають тему переосмислення німецької історії. Кожна з авторок по-своєму зображає особисту історію, на тлі якої демонструє Велику історію.

М. Марон представляє покоління людей 1968-го року, яке наділене певними історичними, культурними та політичними особливостями. Цей період у німецькій історії був резонансним та неоднозначним, багато питань залишається незрозумілими і сьогодні, про що свідчить хоча б той факт, що більше ніж через 40 років після означених подій проводяться дискусії щодо

історичного значення та ролі „1968” року не лише для історії Німеччини, а й для цілого світу [9, с. 404]. Покоління 68-го року – це так звана соціальна група, об’єднана колективною пам’яттю про спільне минуле, яка, за словами А. Ассманн, „розпочала формування нового демократичного суспільства у Німеччині” [2]. Дослідниця у своїй теорії історичних генерацій ХХ ст. характеризує це покоління як таке, що народилося в 40-ві–50-ті роки, якому притаманна критика на адресу покоління батьків і протест проти всіх форм пригнічення особистості [8, с. 62–63]. Саме рух 68-го року приносить у суспільство ідею демократизації та довгоочікуване поривання з нацистським минулим:

1968 рік став універсальним символом, який допомагає нам говорити про нашу нинішню ситуацію, синтезуючи багато інших революційних повстань і рухів соціальних змін, які відбулися в 60-х роках минулого століття [2].

Покоління 68-го – нащадки дітей очевидців та учасників тих жахливих подій. Воно не відчувало себе співучасниками діянь своїх батьків, навпаки, головним завданням для них було розірвати пакт мовчання цих подій. Вони повставали проти своїх батьків, вони повернулися спиною до свого походження, запитували себе про те, що зумовило радикальну зміну їхнього світогляду та мислення.

В одній зі своїх лекцій А. Ассманн зауважує:

Сини та доньки прийняли провину – те, що їхні батьки відкидали та заперечували. Зробивши це, вони заснували те, що зараз називають культурою німецької пам’яті. Це означає порушення мовчанки... Пропрацювання цього минулого може бути дуже тривалим процесом, який триває і понині... [3].

Для усвідомлення культурних перебігів дуже важливий процес проговорення вголос тих болючих тем і неоднозначних питань, на які намагалися відповісти відразу після 1945 року.

Звичайно, події 68-го року, зокрема масові студентські страйки по всій Європі, не могли не вплинути на літературний процес. Творчість окремих письменників наскрізь пронизана духом та ідеями того часу, чого не можна сказати про твори М. Марон.

Важливу роль у формуванні літературних уподобань та життєвих стереотипів авторки відіграло політичне життя Марон. З 1976 року Моніка активно контактує з працівниками Держбезпеки НДР (нім. *Stasi*), а 1977 року як довірена особа Головного управління агітації НДР навіть їде у відрядження до західної частини країни, про що пише кілька доповідей та звітів. І лише через півроку за власним бажання розриває співпрацю зі службою, що призводить до її постійних переслідувань аж до 1988 року. Незважаючи на це, письменниця активно працює, проте її роботи публікуються лише у ФРН.

Як наслідок змін у світобаченні письменниці того періоду, наприкінці 90-х років з'явився її автобіографічний генераційний роман „Листи Павла” („*Pawels Briefe*”, 1999), в якому авторка реконструює сімейну історію родини. Для неї це більше ніж автобіографічний роман, це робота над власними спогадами та власною пам'яттю:

Спогади мають свій час. Є події, про які ми мало що знаємо, або ж є такі, про які спокійно думаємо цілими днями та хочемо осмислити їх більш детально... Пройдуть роки та десятиліття, коли раптово з'явиться нестримне бажання згадати щось або когось. Ось, наприклад, у мене так з історією власної сім'ї [16, с. 7].

Ці слова звучать на початку сімейного переказу авторки. Проте М. Марон пише не лише про своїх бабусю та дідуся чи маму, а й про власне минуле в НДР:

Я повинна перестати вести боротьбу із власними батьками, аби отримати безумовне право цікавитись історією своїх бабусі та дідуся. Я маю бути готова розуміти те, що продовження історії моєї сім'ї стосується і мене, так наче це і моє життя [16, с. 13].

Тому впродовж цілого роману авторка намагається прояснити для себе незрозумілі та нечіткі моменти історії власної родини.

Сама Моніка постійно знаходиться між двох світів: забуття та пригадування. Дуже часто можна зустріти в романі її думку стосовно цього: „Ми можемо пояснити собі, чому ми щось пригадуємо, але не можемо пояснити, чому забуваємо: тому що не

можемо знати, що забуваємо, чи забуваємо, через те, що нас до цього спонукали” [16, с. 18] Але лише прочитавши роман, розуміємо, що для письменниці забуття має негативне значення: „підозрюю, що забуття служить нечисті та усьому поганому” [16, с. 11]. Попри подібні висловлювання, в авторки спостерігається жвавий інтерес до власного минулого, на що вказує зацікавлення давньою знахідкою – ящиком зі старими фотографіями, листами та документами її бабусі та дідуся. Власне це і стало причиною написання генераційного роману, який охоплює історію кількох поколінь, яка розкривається на тлі великої економічної кризи, Другої світової війни, націонал-соціалізму, заснування НДР, падіння Берлінської стіни та початку будівництва „нової німецької держави”.

Розпочинається твір з розповіді про дідуся Моніки Павла Іглаша – польського єврея, який своїй дружині та дітям пише листи з гетто Белхатов, що в Польщі. Авторка фрагментарно повертається у минуле і розповідає читачеві про його молоде життя, одруження з бабусяю Жозефою, яка була католичкою, про переїзд у Берлін, про їхніх чотирьох дітей, в тому числі й про свою матір Хеллу, про страшні події панування нацистського режиму в Німеччині та про дивну смерть дідуся, як жертви гітлерівської політики. У другій частині роману авторка пише про саму себе.

Чітко простежується у тексті одна з характерних ознак генераційного роману – переплетення поколінь однієї родини, проте кожна генерація змальована по-особливому. Це спостерігаємо на рівні релігії та ідеології:

...мої бабуся та дідусь змушені були визнати те, що жодна їхня дитина не була хрещена; Хелла навчилася переживати те, що я не підтримувала комунізм, а я змирилася з тим, що вона залишалась комуністкою [16, с. 204].

В останньому абзаці книги авторка ще раз наголошує на протиріччях поглядів різних поколінь:

У нашій сім’ї ніхто не залишився відданий вірі, у якій був вихований. Павло не залишився євреєм, Жозефа не залишилась

католичкою, Хелла, Марта і Пауль не захотіли стати баптистами, а я в один момент перестала вірити у комунізм [16, с. 205].

Спогади Марон показують нам, як кожне покоління перебуває під впливом свого часу, відкидає цінності попередніх генерацій та вибудовує власні.

Центральне місце у романі займає переосмислення політичної системи НДР, а ставиться під сумнів правильність такої моделі правління в країні. Підсилила таке бажання письменниці відмова видавництва у публікації її першого роману „Летючий попіл” („*Flugasche*”) у 1981 р. через його гостру соціальну критику держави. Навіть її мати залишилася на боці керівництва й негативно сприйняла твір, унаслідок чого в їхньому житті мали місце постійні конфлікти та непорозуміння. Тема стосунків з матір'ю також знайшла своє місце в романі. Мати – німецька комуністка, яка завдяки запрошенню від подруги переїжджає до Нойкьольна, отримує роботу секретаря міської ради та знайомиться з майбутнім чоловіком Карлом Мароном. Саме вона знаходить коробку з листами та фотографіями дідуся, які слугують основою твору, і саме вона допомагає Моніці розтлумачити все та відновити історію сім'ї. Та вдається їй це не одразу – мати практично не пам'ятає багатьох моментів життя, вона навіть забула про листи, які надсилав їй батько з гетто і на які вона йому відповідала. Чи просто не хотіла пам'ятати? Вона належить до першого покоління НДР, яке ставило країну на ноги та відбудовувало її. Проте почувало себе приниженим, і вивільнення для них мало зовсім інший сенс. Культурознавець А. Ассманн зазначає з цього приводу:

Генерація 45-го повністю віддалася процесу демократизації... Це покоління прийняло нове майбутнє, але оскільки вони так само мали справу з негативними наслідками нацистського минулого, воно мало підтримувати загальний пакт тиші, що став звичним кліматом Німеччини в перших чотирьох декадах її повоєнного існування [3].

Саме такий пакт тиші підтримувала й мати письменниці півстоліття.

Цікавий той факт, що Моніка протягом усього свого життя вела приватний та морально-політичний конфлікт з матір'ю, бо саме її вважала винною в тому, що була змушена проводити своє

дитинство й юність у НДР. У романі авторка пише: „Батьки – це доля; вони є нашим генетичним кодом, а оскільки ми їхні діти, то і творцями нашої біографії” [16, с. 83]. У цих словах простежується одна з тем роману авторки – невідворотності людської долі. Саме свого вітчима – Карла Марона, вона вважає творцем власної біографії, бо, з одного боку, внаслідок його високої політичної посади в країні, вона мусила жити відповідно до його правил. Проте, з іншого боку, в неї був особливий привілейований статус, що дозволяв їй займатися літературною діяльністю, на відміну від інших письменників того часу. Поворотним моментом для Моніки стала смерть вітчима, зокрема, вона зазначає: „Я ще до сьогодні не знаю, чому мені все, що здавалось таким неможливим, коли жив чоловік Хелли, зараз вдається дуже легко...” [16, с. 194]. Лише смерть вітчима звільнила Моніку від політичного тиску та відкрила нові обрії в її літературній творчості. Однак тільки в кінці 90-х рр. Моніка Марон, не відчуваючи себе співучасницею злодіянь старшого покоління, наважується публічно відкрити всю правду своєї родини. Це стало причиною написання її генераційного роману „Листи Павла”.

Вагоме місце у романі відводиться правдивим фотографіям та уривкам з листів, які фактично є документами того часу. Отже, одна з визначальних рис генераційного роману – це, зокрема, використання реальних історичних артефактів. Фотографії, які супроводжують текст від початку до кінця, стають важливим джерелом спогадів для авторки. Проте усі вони чорно-білі, на них зафіксовано людей, яких авторка не знає, що не випадково, адже спогади Моніки про її велику родину також нечіткі.

Варто зауважити, що із середини 90-х років популярність східних письменників помітно згасає. Вони пробудили інтерес у читача, заінтригували його, поставили питання, на які самі ж запропонували відповіді, проте, не залишаючи літературної арени, дали місце західним колегам, серед яких і Таня Дюкерс. Це все пояснюється тим, що за цей час у Німеччині виростає нове покоління німців, які працюють поряд із поколінням 68-го. Покоління внуків, або як його називають, *покоління 89-го року*, розпочинає нову фазу осмислення минулого.

У генераційному романі Т. Дюкерс „Небесні тіла” також порушується проблема спогадів та переборення німецького минулого. Письменниця запевняє, що автори *покоління 89* не повторювали і не копіювали досвід старшого покоління. Унаслідок обставин

минуле залишалось для них чимось особисто пережитим... проте часова дистанція, яка виникла між нацистською епохою і кінцем століття, відкриваючи його перспективу, дозволила молодим письменникам сказати своє слово в переосмисленні важких моментів національної історії [10, с. 54].

Саме *покоління 89* переконане, що йому найкраще вдасться розібратись з питанням переборення травматичного минулого Німеччини, оскільки це перше покоління, яке може тверезо й об'єктивно розв'язувати проблему завдяки великій часовій дистанції, що утворилася між генераціями.

У творі Т. Дюкерс змальовує історію трьох поколінь родини головної героїні Фреї Зандманн, охоплюючи історію життя її матері, дідуся та бабусі. Усі дії в романі обертаються навколо Другої світової війни, а також трагічної загибелі судна „Вільгельм Густлофф”. Т. Дюкерс має на це свої причини – в одному інтерв'ю вона розповідає:

Під час прибирання будинку моїх бабусі та дідуся я знайшла документи, які свідчили про те, що моя тітка і дядько спізнилися на корабель „Вільгельм Густлофф”, натомість втекли як біженці на військовому кораблі. І я все задаюсь питанням, як їм це вдалося? Мої пошуки наштовхнули мене на те, що лише націонал-соціалісти мали привілеї щодо цього [17, с. 34].

Відповідно до цих слів, можемо стверджувати, що роман „Небесні тіла” частково автобіографічний. Це підтверджує і сама авторка „В основі роману – автобіографічна історія втечі ” [12]. Так, у творі розкриваються спогади про те, як 5-річна мати Фреї з її бабусею не потрапили на судно, яке потім потонуло від бомбардування російських військ під час Другої світової війни. Причиною їхнього спасіння став нацистський жест-привітання, який маленька дівчинка

адресувала солдатів, що пропускав мирних людей на борт іншого корабля.

Знову ж таки можемо визначати цей роман як генераційний, оскільки у творі мовиться про кілька поколінь, які мають власні бачення та переконання щодо жахливих історичних подій – хтось замовчує, хтось забуває, а хтось прагне відкрити всі карти та знайти істину. Попри свою значну популярність, роман „Небесні тіла” був розкритикований у періодиці. Це зумовлено появою на рік раніше роману Г. Граса „Траекторією краба”, у якому також йдеться про страшну загибель дев’яти тисяч людей на кораблі „Вільгельм Густлофф”. У контексті цих двох творів можемо задатися питанням – хто має право писати такі історії: покоління очевидців зі своєю суб’єктивною думкою чи покоління внуків, яке через велику часову дистанцію про події Другої світової війни знає лише з переказів та книг? Сама Т. Дюкерс спершу була дуже засмученою з цього приводу, оскільки матеріал для свого роману вона збирала цілих два роки, а Г. Грас її випередив, розбудивши у читача інтерес до даної історичної події. Проте вона таки дописала книгу до кінця, за що заслужила похвалу К. Вольф, яка зацікавилася її романом і запевнила, що сьогодні вкрай важливо те, що „внуки цікавляться історією своїх пращурів” [19, с. 30]. Власне така залежність від бажання заглибитись у власну національну історію і дала поштовх до написання письменницею цього роману.

Однак після публікації Т. Дюкерс розуміє, що не може змагатися з Нобелівським лауреатом Г. Грасом. Вона це лаконічно пояснює сама:

Кожне покоління намагається розтлумачити події по-своєму... Я не можу писати про Сталінград, тому що я не переживала його і не брала участь у бойових діях. Те, що я документую, це лише рефлексії молодого покоління про ті часи, зі своїми запитаннями та відповідями... Йдеться про запитання, які ставлять внуки своїм бабусям та дідусям, про їхню реакцію на них, про біль, злість та сором, які вони викликають... [12].

Хоча романи написані в однаковий час, все ж помітна різниця між ними. Це, перш за все, зумовлено тим, що обидва автори – представники різних поколінь: „Так, безумовно Г. Грас – це

авторитет. Проте він перекрутив минуле, а тому моя версія правильніша” [11]. Такої думки притримується Т. Дюкерс і в одному з інтерв’ю посилається на те, що саме її покоління має розтлумачувати подібні історичні події, оскільки вони вільні від будь-яких упереджень, адже зростали у вільній демократичній державі, де свобода слова на першому місці.

Невипадкова і назва роману Т. Дюкерс – „Небесні тіла”. Головна героїня твору – Фрея Зандман – метеорологиня, яка все своє життя присвятила дослідженню одного конкретного виду хмар „*Cirrus Perlucidus*”, яке уособлює, крім наукових розвідок, і пошуки власної ідентичності та власної історії в контексті національного минулого. Для Фреї тема пережитого сімейного досвіду має чи не найбільше значення у житті, особливо це стосується Другої світової війни та участі її предків у ній. Будучи маленькою дівчинкою, вона не раз отримувала нечіткі та незрозумілі відповіді стосовно минулого своєї сім’ї. І ця дитяча допитливість переросла згодом у серйозний інтерес, особливо коли після смерті бабусі вона знаходить у її будинку ящик зі свастикою, а в ньому книгу А. Гітлера „*Mein Kampf*”, що свідчило про її націонал-соціалістичне минуле. Кульмінацією стає момент, коли головна героїня дізнається, що вона вагітна й невдовзі в неї народиться дитинка. Усвідомлюючи, що вона носить у собі майбутнє життя, Фрея ставить перед собою завдання – розкрити всю правду, заповнити всі прогалини та лакуни забутої родинної історії та визначити своє місце в історії німецького народу:

...відколи я дізналась, що сама стану матір’ю, я часто думала про Ренату та Йохану. Є стільки всього незрозумілого, що воно не залишає мене в спокої. І я не знаю точно, звідки цей неспокій... можливо, це неусвідомлене нестримне бажання знати, у яке гніздо я приведу власне дитя [9, с. 26].

А фінальним результатом її пошуків мав стати однойменний роман „Небесні тіла”, який вона планувала видати разом зі своїм братом Паулем, який завжди підтримував її. На думку головної героїні, родинні перекази важливих історичних подій, почуті від живих свідків, сьогодні мають велике значення. А тому їх обов’язково треба викласти на папір, аби ще раз підкреслити їхню цінність,

подолати тягар травматичного минулого та з впевненістю дивитися в майбутнє.

Як підсумок можемо зазначити, що після падіння Берлінської стіни та об'єднання Німеччини знову з'являється потреба переосмислити власне минуле, а також визначити місце країни в Європі. Одним із засобів, які цьому сприяли, стала література, а представники літературної інтелігенції у 90-х роках перебрали на себе провідні ролі у процесі переборення травматичного націонал-соціалістичного минулого. Відтак, можна впевнено стверджувати, що *покоління 68-го* дало початок демократичним ідеям у німецькому суспільстві. Молода генерація прагнула мобілізуватися в рішучій битві проти імперіалізму та фашизму, а також, засуджуючи попереднє покоління, застосовувала нові підходи до переосмислення нацистського минулого. Яскравою представницею цього руху є письменниця колишньої НДР – Моніка Марон. Її автобіографічний твір „Листи Павла” відносимо до ряду генераційних романів, що з'являються в Німеччині наприкінці 90-х років минулого століття. У творі авторка, на основі знайдених листів дідуся з польського гетто, реконструює власну родинну історію та зображає три покоління своєї сім'ї на фоні значних історичних подій ХХ ст., а у центрі роману – проблема пам'яті та спогадів. Зокрема, велика роль відведена критичним роздумам про сучасний авторці політичний устрій НДР, а також темі замовчування багатьох історичних фактів серед звичайного населення у зв'язку з політичною ситуацією в країні. Адже замовчування й приховування інформації відіграло значну роль не лише для пересічних громадян, але й для іміджу країни в цілому. Подібну тематику порушує у своєму романі „Небесні тіла” Таня Дюкерс. Авторка належить до молодих письменників ФРН, які змогли реалізувати себе в період політичного перевороту в країні. Письменниця представляє *покоління 89-го*, яке позиціонує себе у літературних колах як покоління без ілюзій. Це покоління внаслідок часової дистанції висловлює нове бачення трагічних подій. І виявлення присутності у багатьох родинах членів Ваффен СС чи відвертих націонал-соціалістів, які в пересічному житті були звичайними людьми, приводить до думки, що німці, які скоювали жахливі речі, не всі були потворами. У своєму

генераційному романі Дюкерс розкриває історію поколінь однієї німецької сім'ї у контексті історії світової. В центрі твору – проблема колективної пам'яті, а також переосмислення теми вини та націонал-соціалістичного минулого. Звернення молодших письменників саме до цієї теми є важливим етапом переосмислення трагічних історичних подій, адже серед сучасної молоді в Німеччині спостерігається значна апатія й відкрита пасивна позиція щодо політичних преференцій та національної історії Німеччини.

1. Ассманн А. Длинная тень прошлого. Мемориальная культура и историческая политика. Москва : Новое литературное обозрение, 2014. 410 с.
2. Ассманн А. 50 років після 1968-го ми говоримо не про історію покоління, а про міф довкола. *VECTOR:media*. 2018. URL : <https://veme.news/texts/50-rokiv-pislya-1968-go-mi-govorimo-ne-pro-istoriyu-pokolinnya-pro-mif-pro-nogo/> (дата звернення: 15.11.2018).
3. Ассманн А. Спадщина покоління 68-го незворотня. *VECTOR:media*. 2018. URL : <https://veme.news/texts/spadok-pokolinnya-68-nezvorotniy/> (дата звернення: 20.11.2018).
4. Борозняк А. ФРГ: Волны исторической памяти. *Неприкосновенный запас*. 2005. URL : <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/boro6-pr.html> (дата обращения: 19.09.2018).
5. Кениг Х. Память о национал-социализме, Холокосте и Второй мировой войне в политическом сознании ФРН. *Неприкосновенный запас*. 2005. URL : <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ke11-pr.html> (дата обращения: 19.09.2018).
6. Орлова М. Автобіографії як майданчик самопрезентації індивідуальної та колективної пам'яті покоління 68-го року. *Молодий вчений*. 2016. № 2. С. 404–408.
7. Чугунов Д. Немецкая литература 1990-х годов: основные тенденции развития : дис. докт. філ. наук: 10.01.03 „Литература народов стран зарубежья”. Воронеж, 2006. 413 с.
8. Assmann A. Geschichte im Gedächtnis: Von der individuellen Erfahrung zur öffentlichen Inszenierung. München : C.H. Beck, 2014. 219 S.
9. Dückers T. Himmelskörper. Berlin : Aufbau, 2004. 319 S.
10. Dückers T. Spuren suchen. „Fehlt“ die NS-Zeit in den Romanen der „Enkelgeneration“? *Edit: Papier für neue Texte*. 2002. № 29. S. 53–56.
11. Dückers T. Meine Version ist die richtige [Internetquelle]. URL : <http://web475.cyberwebserver-17.de/wp-content/uploads/2010/03/BERLINER.pdf> (дата звернення: 10.12.2018).

12. Geschichte und Generationendiskurs in Tanja Dückers' Roman „Himmelskörper“ [Internetquelle]. 2003. URL : <https://studylibde.com/doc/5447059/3-geschichte-und-generationendiskurs-in-tanja-dueckers--roman> (дата звернення: 11.12.2018).
13. Jäger F. Erinnerungskultur / F. Jäger, J. Rüssen. *Handbuch der Kulturwissenschaften. Themen und Tendenzen*. Stuttgart : Metzler, 2004. S. 397–428.
14. Knowlton J. Forever in the shadow of Hitler? Original documents of Historikerstreit. New Jersey : Humanities Press, 1993. 282 p.
15. Leonhard N. Politikbewußtsein und Vergangenheitsbezug in der dritten Generation. *Uns hat keiner gefragt'. Positionen der dritten Generation zur Bedeutung des Holocaust*. Berlin : Philo Verlagsgesellschaft, 2002. S. 67–100.
16. Maron M. Pawels Briefe. Frankfurt a. M. : Flischer Taschenbuch Verlag, 2001. 205 s.
17. Papanastasiou N. Kriegstraumata im Generationenroman am Beispiel Deutscher Gegenwartsliteratur [Internetquelle]. 2016. URL : <http://ikee.lib.auth.gr/record/293902/files/GRI-2017-20145.pdf> (дата звернення: 9.11.2018).
18. Partouche R. Der nüchterne Blick der Enkel [Internetquelle]. *Zeit*. 2003. URL : http://www.zeit.de/2003/19/L-D_9fckers (дата звернення: 1.12.2018).
19. Wolf Christa, Dückers T. Im Gespräch: In meinem Buch geht's doch eigentlich sehr normal zu... *Brigitte*. 2003. № 21. S. 28–33.

РОЛЬ ПИСАТЕЛЬСКИХ ПОКОЛЕНИЙ В ГЕНЕРАЦИОННОМ РОМАНЕ („ПИСЬМА ПАВЛА” М. МАРОН И „НЕБЕСНЫЕ ТЕЛА” Т. ДЮКЕРС)

Ольга Олеговна Гречешнюк

orcid.org/0000-0002-5092-0097

hrecheshnyukolya@i.ua

Аспирант

Кафедра всемирной литературы

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

Ул. Университетская, 1, 79000, г. Львов, Украина

Аннотация. Освещена роль писательских поколений в генерационном романе, а именно поколения 68-го и 89-го годов. Ссылаясь на современные литературоведческие труды ученых (А. Ассманн, Д. Чугунова, Н. Леонард, Х. Кенига и др.), исследовано, что принадлежность немецкоязычных писателей к разным поколениям проявляется в различных взглядах на

пережитое, в частности, на Вторую мировую войну и национал-социалистическое прошлое Германии. Каждая из этих поколений по-своему осознает вызов истории и стремится переосмыслить печальные ее страницы, опираясь на собственный опыт и убеждения. В статье это прослеживается на основе анализа поколений романов М. Марон „Письма Павла” и Т. Дюкерс „Небесные тела”. Выявлено, что писательницы представляют разные поколения, однако обе задаются вопросами памяти поколений, ответственности и вины немецкого народа, ставя при этом разные акценты. Применены культурно-исторический и сравнительный методы, значительная роль также биографического анализа.

Ключевые слова: Моника Марон, „Письма Павла”, Таня Дюкерс, „Небесные тела”, поколения, память, поколений роман, жанр.

**THE ROLE OF THE WRITERS' GENERATIONS
IN THE GENERATIONAL NOVEL
("PAWEL'S LETTERS" BY M. MARON
AND "HEAVENLY BODIES" BY T. DÜCKERS)**

Olya Hrecheshnyuk

orcid.org/0000-0002-5092-0097

hrecheshnyukolya@i.ua

Department of World Literature

Ivan Franko National University of Lviv

Universytetska Street, 1, 79000, Lviv, Ukraine

Abstract. This article deals with the role of generations of authors in the generational novel, namely generations of 1968 and 1989. The work is based on research of the important works of famous scientists (A. Assmann, D. Chuhunov, N. Leonhard, H. Kenig and other). The research demonstrates, that belonging German speaking writers to the different generations takes the form of the varies opinions about past experience, namely The World War II and National Socialism in German. Both generations realize the call of the history in their own way und aspire to interpret its sad pages ones more basing on their own experience and persuasion. This was especially shown in the works “Pawel's letter” written by M. Maron and “Heavenly bodies” by T. Dückers. The results of the research show that writers present different generations, but for all that they both ask oneself a questions about memory of generation, responsibility and fault of German nation and at the same time underline different accents. In this article the culture-historical method is used, a lot of attention is paid to the biographical analyze. Scientific novelty contains the try to describe the role of writers' generations in the generational novel for the first time and to make analysis of conceptions “generation” in modern German literature. Despite the actuality of such problem of

the generational novel and the existing works this theme is analyzed only a little. That is the reason for research on this topic.

Key words: Monika Maron, “Pawel's letter”, Tanja Dückers, “Heavenly bodies”, generation, memory, generational novel, genre.

References

1. Assmann A. *Dlinnaya ten proshlogo. Memorialnaya kultura i istoricheskaya politika* [A long shade of the past]. Moscow, 2014, 328 p. (in Russian).
2. Assmann A. *50 rokiv pislia 1968 my hovorymo ne pro istoriiu pokolinnia, a pro mif dovkola* [50 years after 1968 we are speaking not about the history of generation, but about the myth around us]. 2018. Available at: <https://veme.news/texts/50-rokiv-pislya-1968-go-mi-govorimo-ne-pro-istoriyu-pokolinnia-pro-mif-pro-nogo/> (accessed 15 November 2018). (in Ukrainian).
3. Assmann A. *Spadshchyna pokolinnia 1968-ho nezvorotnia* [The inheritance of the generation of 1968 is irreversible]. 2018. Available at: <https://veme.news/texts/spadok-pokolinnia-68-nezvorotniy/> (accessed 20 November 2018). (in Ukrainian).
4. Borozniak A. FRG: Volny istoricheskoy pamyati [FRG: Waves of historical memory]. *Neprikosnovenny zapas*, 2005. Available at: <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/boro6-pr.html> (accessed 19 September 2018). (in Russian).
5. Kenig H. Pamyat' o natsyonal-sotsializme, Kholokoste i Vtoroy mirovoy voyne v politicheskom soznanii FRN [The recollection of National Socialism, the Holocaust and World War II in political realization of FRG]. *Neprikosnovenny zapas*, 2005. Available at: <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ke11-pr.html> (accessed 19 September 2018). (in Russian).
6. Orlova M. Avtobiohrafii iak maidanchyk samoprezentatsii indyvidual'noï ta kolektyvnoï pamiati pokolinnia 68-ho roku [The autobiography as a place for self-presentation of individual and collective memory of generation of 1968]. *Molodyi vchenyi*, 2016, no. 2, pp. 404–408. (in Ukrainian).
7. Chugunov D. *Nemetskaya literatura 1990-h godov: osnovnye tendentsii razvitiya* [German literature in 1990s: main tendencies of development]. Dr. habil. dissertation (World literature). Voronezh, 2006, 413 p. (in Russian).
8. Assmann A. *Geschichte im Gedächtnis: Von der individuellen Erfahrung zur öffentlichen Inszenierung*. München, 2014, 219 S.
9. Dückers T. *Himmelskörper*. Berlin, 2004, 319 S.
10. Dückers T. Spuren suchen. "Fehlt" die NS-Zeit in den Romanen der "Enkelgeneration"? *Papier für neue Texte*, 2002, no. 29, S. 53–56.

11. Dückers T. *Meine Version ist die richtige*. Available at: <http://web475.cyberwebserver-17.de/wp-content/uploads/2010/03/BERLINER.pdf> (accessed 10 December 2018).
12. *Geschichte und Generationendiskurs in Tanja Dückers` Roman "Himmelskörper"*. 2003. Available at: <https://studylibde.com/doc/5447059/3-geschichte-und-generationendiskurs-in-tanja-dueckers--roman> (accessed 11 December 2018).
13. Jäger F. Erinnerungskultur. In: *Handbuch der Kulturwissenschaften. Themen und Tendenzen*, Stuttgart, 2004, S. 397–428.
14. Knowlton J. *Forever in the shadow of Hitler? Original documents of Teh Historikerstreit*. New Jersey, 1993, 282 p.
15. Leonhard N. Politikbewußtsein und Vergangenheitsbezug in der dritten Generation. In: *Uns hat keiner gefragt'. Positionen der dritten Generation zur Bedeutung des Holocaust*, Berlin, 2002, S. 67–100.
16. Maron M. *Pawels Briefe*. Frankfurt a. M., 2001, 205 S.
17. Papanastasiou N. *Kriegstraumata im Generationenroman am Beispiel Deutscher Gegenwartsliteratur*. 2016. Available at: <http://ikee.lib.auth.gr/record/293902/files/GRI-2017-20145.pdf> (accessed 9 November 2018).
18. Partouche R. *Der nüchterne Blick der Enkel*. 2003. Available at: http://www.zeit.de/2003/19/L-D_9fckers (accessed 1 December 2018).
19. Wolf Ch. Und Dückers T. „Im Gespräch: In meinem Buch geht's doch eigentlich sehr normal zu...“. *Brigitte*, 2003, no. 21, S. 28–33.

Suggested citation

Hrecheshnyuk O. Rol' pys'mennyts'kykh pokolin' u heneratsiinomu romani ("Lysty Pavla" M. Maron i "Nebesne tilo" T. Diukers) [The Role of the Writers' Generations in the Generational Novel ("Pawel's Letters" by M. Maron and "Heavenly Bodies" by T. Dückers)]. *Pytannia literaturoznavstva*, 2019, no. 99, pp. 91–110. (in Ukrainian). doi: 10.31861/pytlit2019.99.091.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2019 р.

Стаття прийнята до друку 23.05.2019 р.